

KOLDO MITXELENAREN OROIMENEZ

Erreterria, 1987-XI-22

Jean Haritschelhar

Duela orai zazpi urte, Euskaltzaindiak bildu zituelarik munduko euskalariak Gernikan eta Leioan, galdegin zitzaidan zertan ziren, orduan, “Euskarari buruzko ikerketak”.

Aztertu nituelarik berrogei eta hamar urte aintzinago euskarari buruz egin ziren ikerketak, ohartu nintzan 1950-etik honarat Koldo Mitxelenaren lanen garrantziaz eta lehentasunaz. Eta egia da liburu eta artikuluen bitartez agertzen zaigula euskal ikerketan jakintsu haundi eta egiazko maisu.

— Koldo Mitxelenak idatzi duen lehen liburua, onomaztikaz da. Argitaratu zuen 1953 an *Apellidos Vascos* deitutakoa. Orai, hirugarren edizioan dago, salatzzen baitigu zer arrakasta haundia ukan duen. Nehork ez dezake deitura eta izenez zerbait jakin liburu hori eskuratu gabe. Artikuluetan ere ikus daiteke gure adixkide zenak sakondu dituen gaiak: “*Introducción fonética a la onomástica vasca*”, “*El genitivo en la onomástica medieval*”, “*Notas lingüísticas a colección diplomática de Irache*”, “*Toponimia, léxico y gramática*”, “*Onomástica y población en el antiguo reino de Navarra: la documentación de San Millán*”.

Fonetika, hiztegia, gramatika, linguistika, beti sakonki eta zuhurki arizan da Koldo Mitxelena, bereziki onomastika gaien, utziz alde batera bestetan hain ugari agertzen diren asmakizun zientzia eskasekoak.

— Aspaldidanik maite ukan dute Euskaldunek dialektologia, ikusiz eta aztertuz euskalkien berezitasuna. Nehork baino hobeki bazakien Koldo Mitxelenak zer eman zezakeen euskalkien ikertzeak euskararentzat. Aski da irakurtzea zer idatzi duen horretaz *Sobre el pasado de la lengua vasca* deitzen den liburuaren zati batean. Aski da irakurtzea erronkarierari buruz eginikako artikulua: *Contribución al conocimiento del dialecto roncalés*, orai zendua den euskalki horren berriak jakiten baititugu Koldo Mitxelenari esker.

Nahiz euskara batuaren alde izan den (Oroit gaitezen Arantzazuko biltzar famatuaz) euskara batua beharrezko delakotz erakaskuntzan, komunika bideetan, administrazioan eta abar, beti esan du eta Euskaltzaindiak harekin, ez zela batere euskara batua euskalkien aurkakoa eta euskara batua euskalkietan oinarritzen zela.

Hortakotz Euskaltzaindiko talde bat lanean dabila Hizkuntz Atlas baten egiten euskalkieri buruz, lan zientifikoa beharrezkoa baita.

—Linguistika aipatzerakoan Koldo Mitxelena-ren lan nagusia daukagu gogoan. Madrilen 1959 ean irakurtu zuen bere tesia *Fonética histórica vasca*. Liburu horrekin orduko teoriarik aurreratuena, estrukturalismoa, sartzen zen euskal linguistikari. Ez da bakarrik euskal fonetikaren deskribapena, baina tituluak salatzaren duen bezala diakronia edo euskal fonemen aldakuntza historikoa azterturik dago. Gehiago dena aurrehistoriako euskararen bila eta haren berrasmatzera doa Koldo Mitxelena, osatzen duelarik teoria hori *Lenguas y protolenguas* deritzan liburuarekin.

Beti diakronia eta euskararen bilakaera gogoan izanez, testu zaharren bila doa Erromatarren garaiko Akitaniako idazkietatik hasirik eta bildu ditu *Textos arcaicos vascos* delakoan. Liburu bikaina, beharrezkoa euskal fonologiarentzat, eskupean euskalariak ukan behar dutena. Eta nola ez berriz aipa *Sobre el pasado de la lengua vasca*, liburu horrek argi eta garbi agertzen baititu Koldo Mitxelena-ren hizkuntz teoriak. Euskalkiak aztertuz eta dituzten berezitasunak ikertuz, euskararen historiari eta aurre historiari baliatuz neurtzen ditu Koldok latinari eta erromano hizkuntzeri egin diren maileguak eta berdin Erromanoen aurreko Indo Europearren herexak gure hizkuntzan. Horiek hola, euskararen eta beste hizkuntza batzuen ahaidetasunari buruz emaiten ditu bere iritziak, baztertuz gehien bat euskararen eta Kaukasiako hizkuntzen arteko ahaidetasuna.

—Akademia batek, eta nolaz ez Euskaltzaindiak, eginbiderik premiatsuen du hiztegi baten egitea. Hortakotz galdegin zion Koldo Mitxelena-ri lan izugarri horretan sartzea. Talde bat bere inguruan bildurik eta gaurko tresneria berriak baliatuz, sekulan bildu izan den hitz “corpus” bat osaturik dago, euskalki guzietako idazleak hartuz eta ordenadore “memoria” batean sartuz. *Orotariko euskal hiztegia* deituko den hiztegi haundi horren lehen liburukia (hamar bat izango dira orotarari) agertuko da, datorren hilabetean Durangoko liburu azokan.

Ez du gure adixkide zenak lehen liburukiaren agertzearen poza ezagutuko. Dakiguna da, Ibon Sarasolak eta hiztegiko taldeak segituko dutela beren lana kontutan harturik Koldo Mitxelena-ren erabakiak eta urratu duen bidetik ibiliko direla. Eta hori izanen da zinez Koldo Mitxelena-ren hiztegia.

—Ez dezagula pentsa hizkuntzalari bakarrik izana dela Koldo, Maite zuen literatura, maite zituen idazleak, lehengoak oraikoak bezala eta irakurtu ditu nehork irakurtu dituen baino hobeki. Idatzi du *Euskal Literatura* bat euskal literaturaren den hoberena, bere iritziak emanez, neurtuz idazle bakotxaren ahalak eta merezimenduak, aztertuz alde onak eta berdin ere ez hain onak.

Huna beraz, gaingiroki bada ere, gaur nola ohoratzen dugun Koldo Mitxele-naren jakituriaren bilduma. Nahi nuke esan haren fama haundia ez dela bakarrik Euskal Herrian egon. Hedatu da munduan zehar, ezagutua delarik mundu guziko hizkuntzalarien artean. Salamancako Unibertsitatean Katedradun izana, Euskal Herriko Unibertsitatean halaber, Parise-Sorbonako Unibertsitateko erakasle izana da ere. Duela bost urte, 1982ko Ekainaren 15ean, Bordeleko Unibertsitatean egiten nion ongi etorria “Doctor honoris causa” izendatu ginuelarik eta hauxe nion:

“Ongi etorri zuri, adixkide ona. Zer poza neretzat eta hemen diren Euskal-dunentzat zure kausitzea egun, Bordeleko unibertsitateko gela nagusi honetan, gutarteko ohorezko kide eta lagun egina, sortzen baitira ofizialki Euskal Herriko unibertsitate gazte eta Bordeleko Unibertsitate adintsuaren arteko lokarri bere-ziak. Zurekin Euskal Herria, euskal erakaskuntza, euskal ikerketak eta euskara ongi hartuak dira, ohoretan ezarriak, goihen gradora iganak. Zu zaude hemen heien mezulari; har-zkitzu beraz neure bihotzetik jinikako goresmenik bizienak.”

Gaur, Errenderiko Udaletxeko gela honetan, Koldo adiskidea, omenezko hitz bertsuak errepikatzen ditut: Bai, Koldo, zurekin Euskal Herria, euskal erakaskun-tza, euskal ikerketak eta euskara ongi hartuak izanak dira, ohoretan ezarriak, goihen gradora iganak.

Zu izan zira heien mezulari lehena.